

Landängen 1:43

Kulturhistorisk bedömning av torpet Landängen med uthus, Landängen 1:43,
Muskö socken, Haninge kommun, Södermanland

Lisa Sundström
Rapport 2009:19

Landängen 1:43

Kulturhistorisk bedömning, torpet Landängen med uthus, Landängen 1:43,
Muskö socken, Haninge kommun, Södermanland

Lisa Sundström
Rapport 2009:19

*Foton är tagna av Lisa Sundström, om inget annat anges. Omslagsbild, källarstugan vid
torpet Landängen, bildnr: lp20090362, Stockholms läns museum*

Sickla Industriväg 5B, 131 34 Nacka
Tel 08-586 194 00 Fax 08-32 32 72
Webb: stockholms.lans.museum

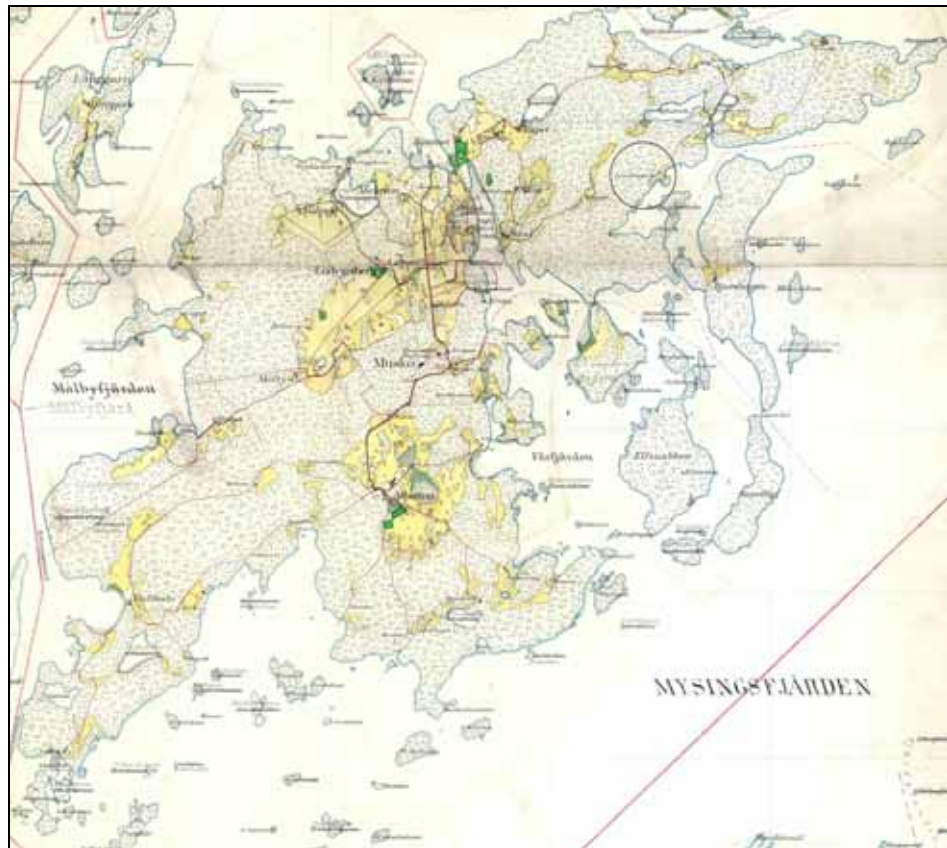
© Stockholms läns museum
Produktion: Stockholms läns museum

Allmänt kartmaterial: Lantmäteriverket. Medgivande 97.0133

Nacka 2009

Innehåll

Förord.....	7
Bakgrundshistorik - Muskös gårdar och torp.....	7
Torpet Landängen	8
Byggnadsbeskrivning.....	13
Kulturhistoriska värden	21
Förslag till skyddsföreskrifter att ingå i detaljplan.....	21
Källor	21

Häradsekonomska kartan 1901-06 över Muskö med Torpet Landängen inringat.

Förord

Stockholms läns museum har av familjen Salwén, ägare till torpet Landängen (fastigheten Landängen 1:43) på Muskö, fått i uppdrag att utföra en kulturhistorisk bedömning av torpet Landängen med uthus inför ändring av gällande detaljplan för nybyggnad av fritidshus, avstyckning samt införande av skyddsföreskrifter avseende det befintliga torpet. Inom uppdraget ingår att ange eventuella skyddsföreskrifter att ingå i ny detaljplan för fastigheten.

Bakgrundshistorik - Muskös gårdar och torp

År 1769 köpte Adolf Ludvig Levin södra Muskö och snart ägde han hela ön. Av den år 1773 upprättade kartan över Muskö bestod egendomen av frälsegården Arbottna med 19 underliggande gårdar och 14 torp.

På ön lät han på 1780-talet uppföra herrgården Ludvigsberg, med namn efter sig själv, och under 1790-talet uppförde han en ny mangårdsbyggnad på Arbottna herrgård. De två herrgårdarna gjordes till två fideikommissar att ärvas vardera av hans yngre söner.

Efter 1773 tillkom ytterligare 19 torp på gårdarnas utägor. Vid 1800-talets mitt fanns totalt 33 torp, varav 17 hörde till Arholma och 16 till Ludvigsberg. Då fisket bidrog till försörjningen förlades många av torpen i närhet till vatten. Torparna var ålagda att göra dagsverken vid herrgårdarna.

Gårdarna stannade i slakten Levins ägo fram till 1900-talets början. 1918 såldes Ludvigsberg till AB Hem på landet. Egendomens gårdar, torp och marker börjar därefter styckas och säljas till egna hemman eller fritidstomter.

1916 försåldes Arbottna till riksdagsman Klas Malmborg. Under 1930-talet såldes delar av egendomen som nu är tomtområden och under 1950-talet såldes Arbottna med underlydande gårdar och torp till Staten.

Muskö, Arealavmätning, 1773, Lantmäterimyndigheternas arkiv, Lantmäteriverket Gävle.

Torpet Landängen

Torpet Landängen ligger på Sånölandet på östra Muskö vid Norsfjärden, en vik till Mysingen.

Torpet Landängen är enligt uppgift från kommunen uppfört 1858 och låg under Ludvigsberg i Sånö rote. Torpet uppfördes på mark som på 1773 års karta beskrevs som betesmark "144 – Fru= ängen består dels af berg, dels hårdvallsbackar, och dels någorlunda bördig och sidländ ängsmark med någon björk och annan småskog".

Herrgårdarna höll med egna fiskare, men från slutet av 1800-talet fick några av de underliggande torpen betala fiskarrende. I början av 1900-talet ålades torpet Landängen att för 6 tunnland åker betala 90 kronor kontant, 30 hjondagsverken, bärarrende (3 l hallon och 3 l smultron) samt 100 kg fisk årligen.

Torpets innevanare återfinns i husförhörlängder från 1861 och beboddes då av; Torparen Jonas Norström, f. 1820, och hans hustru Anna Maja Olsdotter, f. 1825, och deras barn, Brita Christina, f. 1849, Maria Lovisa, f. 1853, Anna Sofia, f. 1858, Jonas August, f. 1860, Eva Charlotta, f. 1863, Augusta Mathilda, f. 1867 och barnhusbarnet Jenny Augusta, f. 1868.

Under åren 1881-1885 beboddes torpet av torpare Jonas Norström, f. 1820 och hustrun Anna Maja Olsdotter, f. 1825 samt barnen Eva Charlotta, f. 1863, Augusta Mathilda, f. 1867, och fosterbarnet Jenny Augusta, f. 1868 samt sonen Jonas

August, f. 1860 med hustrun Maria Lovisa Lundblad, f. 1862 och deras barn Helma Maria, f. 1883, Anna Lovisa, f. 1883, August Eskil, f. 1885 och Gurli Mathilda Lovisa Lundquist, f. 1883.

Mellan åren 1886-1890; torpare Jonas Norström med hustrun Anna Maja Olsdotter samt barnen Jonas August med hustrun Maria Lovisa Lundblad och deras barn August, f.1885, Jonas Wilhelm, f. 1887 och Karl Ephraim, f. 1889. Här bodde även drängarna Karl Peter Larsson, f. 1872 och Johan Emil Söderqvist, f. 1872.

Mellan åren 1891-1899; torpare Jonas Norström med hustrun Anna Maja Olsdotter. Torpare Carl Gustaf Bjurholm, f. 1852 och hustrun Augusta Mathilda Norström med döttrarna Gurli Mathilda, f. 1894 och fostersönerna Gustav Ludvig Carlsson, f. 1883 och Karl Herman, f. 1887. Tjänsteflickan Erika Sofia Nyberg, f. 1879 och fostersonen Robert Frans William Andersson.

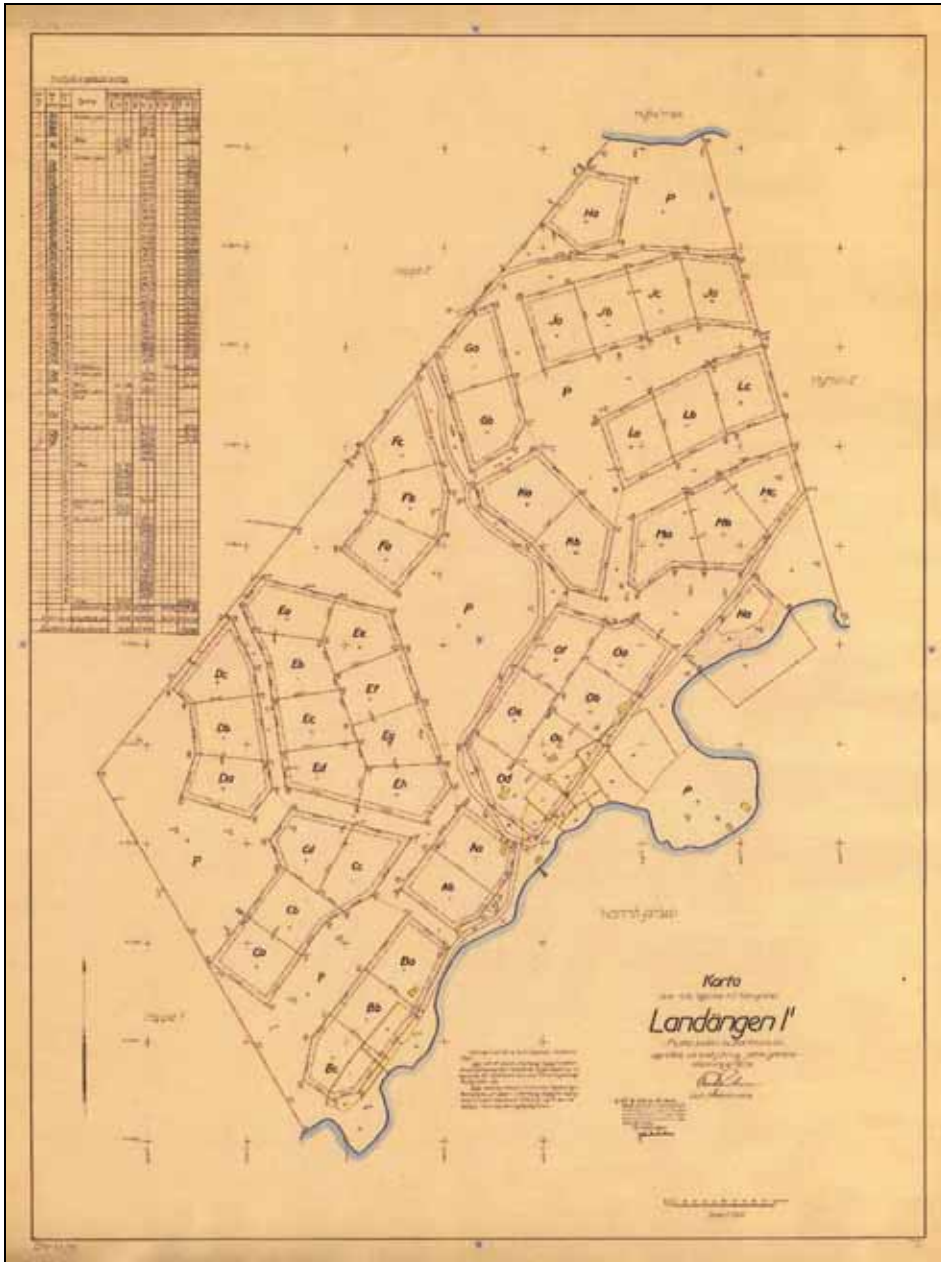
Torparen Carl Bjurholm på Landängen var av öborna en känd profil och kallades stundom "Profeten".

Torpet Landängen styckades av från och såldes 1923.

1951 styckades fastigheten Landängen 1:1 upp av ett större antal fastigheter. Torpet Landängen har gett namn till området som idag i huvudsak är bebyggt med fritidshus.

Landängens torp, utsnitt ur Häradsekonomiska kartan 1901-06, Lantmäteriverket Gävle.

Avstyckning Landängen 1:1, 1952, Lantmäteriverket Gävle

Torpet Landängen 1957. Foto: lånat från Håkan och Susanna Salwén.

Torpet Landängen 1957. Foto: lånat från Håkan och Susanna Salwén.

Byggnadsbeskrivning

Torpet

Torpet Landängen är en sidokammarstuga med tillbyggd farstukvist. Stugtypen är vanligt förekommande i Mälardalen och Stockholms skärgård och användes ofta under 1800-talets mitt för enklare torp.

Stommen är knuttimrad på en naturstensgrund och fasaderna är panelade med rödfärgad locklistpanel och vitmålade knutlådor, vindskivor och fönstersnickerier.

Taket är ett åstak/sadeltak lagt med tvåkupigt lertegel samt en mindre del med enkupigt lertegel och tegelnock. Skorstenen är inklädd med plåt. Huset är försett med hängrännor och stuprör av plåt.

Kopplade tvåluftsfönster med två rutor/båge har i sen tid ersatt äldre fönsterbågar. I farstukvisten sitter ett äldre enluftsfönster med två rutor utförd av enkel båge försedd med sena 1800-talsbeslag. Vindsfönster utgörs av dels en kopplad båge, dels en enkel båge, båda försedda med hörnjärn av tidig 1900-talstyp.

Entrédörren utgörs av en blåmålade pardörr tillkommen i sen tid. Den inre entrédörren, och möjligen den ursprungliga entrén, utgörs av en rödmålade bräddörr försedd med bandgångjärn.

Sidokammarstugan har, troligen sekundärt, försetts med en inre förstuga. I stugan finns en spis med murad kupa och bakugn. Även i kammaren, nu kök, finns en spis med murad kupa, sekundärt försedd med järnspis.

I övrigt ingen äldre inredning, med undantag för delvis äldre golvlister och möjligen innerdörrar (försedda med en släta skivor och sentida lås och trycken).

På vinden finns två kamrar inredda i senare tid.

Uthus

Knuttimrad källarbod. Grund av murad natursten. Källardörr av liggande brädor. Rödmålade timrade fasader med vitmålade vindskivor och fönstersnickerier. Ett gavelröste inklätt med slät, bred panel och en fasad klädd med locklistpanel.

Tre enkla enluftsbågar med fyra respektive sex rutor försedda med hörnjärn av tidig 1900-talstyp. Entrédörren troligen sentida utförd av rödmålade liggande brädor.

Sadeltak täckt med tvåkupigt tegel. Tegelnock. Dubbla vindskivor.

Fasaderna är klädda med rödfärgad locklistpanel. Bildnr: lp20090363, Stockholms läns museum.

Torpet Landängen utgörs av en sidokammarstuga med tillbyggd farstuvist. Bildnr: lp20090364, Stockholms läns museum.

Torpet Landängen med plåtinklädd skorsten och tegeltak. Bildnr: lp20090365, Stockholms läns museum.

Torpet Landängen, interiör. Foto taget från kammaren (idag kök) mot stuga och inbyggd hall. Bildnr: lp20090366, Stockholms läns museum.

Öppen spis med bakugn i stugan. Bildnr: lp20090367, Stockholms läns museum.

Öppen spis med järnspis. Bildnr: lp20090368, Stockholms läns museum.

Inre entrédörr av stående brädor. Bildnr: lp20090369, Stockholms läns museum.

Källarboden från öster. Bildnr: Ip20090370, Stockholms läns museum.

Källarboden från väst. Bildnr: lp20090371, Stockholms läns museum.

Källarboden från söder. Bildnr: lp20090372, Stockholms läns museum.

Kulturhistoriska värden

Det än idag bevarade torpet är ett av Muskös 33 torp som låg under de två herrgårdarna Arbottna och Ludvigsberg. Torpet berättar om Muskös samhällsorganisation, förhållanden och bebyggelse i äldre tid och har ett stort lokalhistoriskt värde. Torpet är även ursprunget till området Landängen som vuxit fram kring torpet vilket bidrar till det lokalhistoriska värdet.

Torpet uppfördes i ett strandnära läge för att kunna nyttja fiskevattnet, vilket var karaktäristiskt för många av Muskös torp. Det från 1800-talet välbevarade torpet och källarboden har ett stort miljöskapande värde med sin ålderdomliga karaktär med ett läge invid Norsfjärden.

Stugan är uppförd som en timrad sidokammarstuga vilket var vanligt vid byggnadstiden under 1800-talets andra hälft. Med sin bevarade stomme och planlösning berättar byggnaden om äldre tiders byggnadsskick och har ett byggnadshistoriskt värde.

Förslag till skyddsföreskrifter att ingå i detaljplan

Torpet omfattas sammantaget av ett sådant kulturhistoriskt värde att beteckningen q användas. Beteckningen kan kompletteras med index för rivningsförbud och skyddsbestämmelser. Huvudbyggnaden får därmed inte förvanskas eller rivs och ska underhållas så att dess särart bevaras.

Skyddsbestämmelserna bör omfatta byggnadernas stomme, form, taklutning, fasad- och takmaterial samt den röda färgsättningen. Skyddet bör även att gälla stugans planlösning som sidokammarstuga samt de öppna spisarna.

Byggnaderna bör underhållas med traditionella material som ljus falu rödfärg till fasader och övriga snickerier med ren linoljefärg.

Med hänsyn till byggnadernas miljöskapande värden intill fjärden bör ny bebyggelse utformas med särskilda hänsyn till omgivningen.

Källor

Bratt, Peter, Kulturmiljöprogram för Haninge kommun, Skärgården, Remissupplaga, 1985

Ericsson, Helge, Skärgårdsprofiler från Muskö, Nynäshamn-Muskö 1979

Nordström, Enok, Muskö i gågna tider, Farsta 1970

Westerin, Gustaf, Västerhaninge och Muskö socknar, Haningebygden, 1985

Husförhörlängder, Riksarkivet

Lantmäteriverket, Gävle